

בס"ד

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ ILE
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Hikâyeyi Anlatmak

Bo

Washington'a gidip bir anıtlar turuna katılın ve büyüleyici bir keşifte bulunacaksınız. Tura, iç savaşa göğüs germiş ve köleliği sona erdirmeye sürecini yönetmiş olan Lincoln'un devasa heykelini içeren Lincoln Anıtı'ndan başlayın. Bir yanda Gettysburg Konuşması'nı, "özgürlüğün yeni doğuşu" çağrısını yapan o cesaret şaheserini göreceksiniz. Diğer yanda, "Kimseye karşı kötülük olmadan, herkes için hayırseverlikle, doğru olanı görmemiz için Tanrı'nın verdiği kabiliyet doğrultusunda doğru olana bağlılıkla..." sözleriyle ifade edilen iyileştirici mesajıyla İkinci Ant İçme konuşması yer alır. Potomac havzasından aşağı doğru devam edin ve Martin Luther King'in, bu büyük sivil haklar savaşçısının, aralarında 1963'te dile getirdiği "Karanlık karanlığı kovamaz, bunu yalnızca ışık yapabilir. Nefret nefreti kovamaz, bunu yalnızca sevgi yapabilir" şeklindeki ünlü beyanının da bulunduğu on altı ünlü sözünü içeren Martin Luther King Anıtı'nı göreceksiniz. Ve anıtın bütününe ismini veren, *Bir Hayalim Var* konuşmasından bir cümle: "Ümitsizlik Dağı'ndan bir Ümit Taşı".

Suyun kıyısındaki ağaçlı yolda devam edin ve Roosevelt Anıtı'na ulaşacaksınız. Burası, Roosevelt'in kamu hizmetindeki kariyerinin her on yılına karşılık altı bölümden oluşan bir dizi şeklinde inşa edilmiştir. Bunların hepsinde, zamanının tanımlayıcı konuşmalarından birer alıntı yer alır. En ünlüsü şöyledir: "Korkunun kendisinden başka korkacak hiçbir şeyimiz yoktur."

Son olarak, havzanın güney ucunda, Amerika Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarı Thomas Jefferson'a adanmış bir Yunan tapınağı yer almaktadır. Kubbenin etrafında, onun Benjamin Rush'a yazdığı sözler bulunur: "Tanrı'nın sunağının üzerine, insan zihni üzerindeki her türlü zorbalığa karşı ebedi düşmanlık yemini ettim." Daire şeklindeki alanın çevresinde, her biri Jefferson'un yazılarından yapılmış uzun alıntılar içeren dört panel bulunur. Bu alıntıların biri Bildirge'nin kendisindendir; bir diğeri "Her Şeye Kadir Tanrı, zihni özgür yaratmıştır" diye başlar; bir üçüncüsü "Bize yaşam veren Tanrı, bize özgürlük vermiştir. Bir ulusun özgürlüklerinin Tanrı'nın birer armağanı olduğu kanaatini kaldırdığımız zaman bu özgürlükler güvende olabilir mi?" sözlerini içerir.

Bu dört anıtın her biri, belli başlı metinlerin etrafında şekillendirilmiştir ve her biri bir hikâye anlatmaktadır.

Şimdi de Londra'daki anıtları, en dikkat çekici olarak da Parliament Meydanı'ndakileri bunlarla kıyaslayın. Eski Başbakan David Lloyd George'nin anıtı üç sözcük içerir: David Lloyd George. Nelson Mandela için olanında iki sözcük vardır: Nelson Mandela. Winston Churchill anıtında ise sadece tek bir sözcük yer alır: Churchill. Yaşamının, gazetecilik yaptığı ilk döneminde ve daha sonraları bir tarihçi ve neredeyse elli kitabın yazarı olarak, Winston Churchill bir söz ustasıydı. Nobel Ödülü'nü Barış değil Edebiyat alanında kazanmıştı. En az Jefferson veya Lincoln, Roosevelt veya Martin Luther King Jr. kadar çok sayıda konuşma yapmış ve onlarınkiler kadar unutulmaz sözlere imza atmıştır, ama bu sözlerinin hiçbirisi, heykelinin altındaki kaideye işlenmemiştir. Yalnızca ismiyle anılmaktadır.

Amerikan ve İngiliz anıtları arasındaki fark hataya yer bırakmamaktadır ve bunun sebebi İngiltere ve Birleşik Devletler'in oldukça farklı birer siyasi ve ahlaki kültüre sahip olmasıdır. İngiltere, gelenek bazlı bir toplumdur; veya en azından kısa bir süre öncesine kadar öyleydi. Bu tür toplumlarda her şey olduğu gibidir, çünkü "ezelden beri" öyle olagelmışlerdir. Neden diye sormak gereksizdir. Ait olanlar bilir. Sormaya ihtiyaç duyanlarsa bu şekilde ait olmadıklarını göstermiş olurlar.

Amerikan toplumu farklıdır, çünkü Hacı Babalar'dan beri, Tanah'ta, özellikle de Şemot ve Devarim'de ortaya konmuş olan antlaşma veya akit kavramı üzerine kurulmuştur. İlk yerleşimciler, Calvinist geleneğe mensup Püritenlerdi. Bu gelenek, Hristiyanlığın, siyasetini İbrani Kutsal Kitabı'na dayandırma konusunda ulaştığı en yakın noktayı işaretler. Akit bazlı toplumlar gelenek üzerine kurulu değildir. Püritenler, üç bin yıl öncesindeki Bene Yisrael gibi, Mısır'dan; veya Amerika söz konusu olduğunda, İngiltere'den farklı, yeni bir toplum tipi yaratma girişiminde bulunmuş devrimcilerdi. Michael Walzer, on yedinci yüzyıl Püritenlerinin siyaseti hakkındaki kitabına *The Revolution of the Saints*¹ adını vermişti. Püritenler, krallara mutlak güç veren ve kurulu sınıf hiyerarşilerini koruyan geleneği alaşağı etmeye çalışıyorlardı.

Akit üzerine kurulmuş toplumlar daima, kendilerini bir ideale adanmış bir grup insanın önyak olduğu bilinçli bir yeni başlangıcı temsil eder. Kurucuların hikâyesi, yaptıkları yolculuk, üstesinden gelmek zorunda kaldıkları engeller ve onları motive eden vizyon, akit bazlı kültürün temel öğeleridir. Hikâyeyi yeniden anlatmak, onu çocuklara aktarmak ve kendini, önceki nesillerin başlamış olduğu işi devam ettirmeye adanmak, böyle bir toplumun değer ve inançlar sistemi için esas niteliktedir. Akit yapmış bir toplum, sırf hep var olduğu için var değildir. Ortak ahlaki bir vizyonu gerçekleştirmek için oradadır. G. K. Chesterton'u, Birleşik Devletler'i "bir kilisenin ruhuna sahip"² ve dünyada "bir amentü üzerine kurulu"³ olan tek ulus olarak nitelendirmeye iten bu olmuştur (Chesterson'un antisemitizmi, kendisini Amerika'nın siyasi felsefesinin asıl kaynağı olan İbrani Kutsal Kitabı'nın hakkını vermekten alıkoymuştur).

Ahlaki eğitimin temel bir parçası olarak hikâye anlatımının tarihi bu haftaki *peraşa* ile başlar. Moşe'nin, Mısır Çıkışı arifesinde, geleceğe ve ebeveynlerin, kısa bir süre sonra gerçekleşecek olan hikâye hakkında çocuklarını eğitime yükümlülüğüne üç kez atıfta bulunması oldukça sıra dışıdır: "Çocuklarınız size 'Bu ibadet sizin için ne anlam ifade ediyor?' dedikleri zaman, 'Bu, Mısır'ı vurduğu zaman, Bene-Yisrael'in Mısır'daki evlerinin üzerinden atlayarak evlerimizi bağışlayan A-Şem için [yapılan] *Pesah-korbanıdır*' diyeceksiniz" (Şemot 12:26-27). "O gün çocuğuna anlatacak, 'Mısır'dan

¹ *The Revolution of the Saints: A Study in the Origins of Radical Politics* [Azizlerin Devrimi: Radikal Siyasetin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme] (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965).

² *What I Saw in America* [Amerika'da Gördüklerim] (New York: Dodd, Mead and Company, 1922), s. 10.

³ A.g.e., 7.

[özgürlüğe] çıkışım sırasında, A-Şem'in benim uğruma yapmış oldukları içindir bu' diyeceksin" (Şemot 13:8). "İleride çocuğun sana 'Bu ne anlama geliyor?' diye sorduğunda, ona 'A-Şem bizi Mısır'dan – köle evinden – kudretli bir elle çıkardı' diyeceksin" (Şemot 13:14).

Bu gerçekten olağanüstü bir şeydir. Bene Yisrael henüz özgürlüğün baş döndürücü ışığına çıkmış değillerdir. Hâlâ köledirler. Ama işte, Moşe şimdiden onların zihinlerini geleceğin uzak ufuklarına yönlendirmekte ve onlara, hikâyelerini sonraki nesillere aktarma sorumluluğunu yüklemektedir. Sanki Moşe bir mesaj vermektedir: Nereden ve niçin geldiğinizi unutursanız, sonunda kimliğinizi, devamlılığınızı ve 'raison d'être'inizi⁴ kaybedersiniz. Kendinizi uluslar içinde herhangi bir ulusun, herhangi bir etnik grubun basit bir üyesi olarak düşünmeye başlarsınız. Özgürlük hikâyenizi unutursanız zaman içinde özgürlüğün ta kendisini kaybedersiniz.

Doğrusu filozoflar hikâye anlatımının ahlaki bir yaşam için önemi üzerine pek ender yazmışlardır. Ne var ki bizi olduğumuz halk haline getirmiş olan budur. Çağdaş filozoflar içinde bu konudaki büyük istisna, *After Virtue* adlı klasik eserinde "“Ne yapmam gerekiyor?” sorusunu ancak, bunun öncesinde sorulması gereken 'Kendimi hangi hikâye ya da hikâyelerin bir parçası olarak buluyorum?' sorusunu cevaplayabildiğim takdirde cevaplayabilirim" diye yazmış olan Alasdair MacIntyre olmuştur. Çocuklarınızı hikâyelerden mahrum bırakırsanız, der MacIntyre, onları "sözleri kadar eylemlerinde de huzursuz birer kekeme olmaya mahkûm edersiniz".⁵

Bunu kimse Moşe'den daha açık bir şekilde anlamamıştır. Moşe, belirli bir kimlik olmadan, çağın mevcut putperestliği her ne ise – yakın zamana ait birkaç tanesini saymak gerekirse: rasyonalizm, idealizm, ulusalcılık, faşizm, komünizm, postmodernizm, rölativizm, bireycilik, hazcılık veya tüketicilik – ona batmamak neredeyse olanaksızdır. Bunun alternatifi, yani sadece gelenek üzerine kurulu bir toplum, geleneğe olan saygı ölür ölmez – ki şu veya bu aşamada mutlaka ölür – dağılıp gider.

Her zaman özel ve bireysel olan kimlik, bir hikâyenin üzerine – beni geçmişime bağlayan, şimdiki zamanda bana rehberlik eden ve gelecek için üzerime sorumluluk yükleyen anlatımın – üzerine kuruludur. Ve en azından Batı dünyasında, hiçbir hikâye, Üstün Güç'ün mutlak düzeyde güçsüz insanları özgür kılmak üzere tarihe müdahalesinin anısı olan Mısır'dan Çıkış hikâyesinden ve onu takiben Bene Yisrael'in, Mısır'ın aksi olacak, bireylere Tanrı'nın birer sureti olarak saygı gösterilecek, yedi günde bir tüm güç hiyerarşilerinin askıya alınacağı ve vakar ve adaletin herkesin erişim alanında olacağı bir toplum yaratma sözüyle kendilerini Tanrı'ya bağladıkları antlaşmadan daha etkili olmamıştır. O ideal duruma hiçbir zaman erişmedik, ama ona doğru yolculuk etmeyi de hiçbir zaman bırakmadık ve hep bunun, orada, yolculuğun bitiminde bizi beklediğine inandık.

"Yahudilerin her zaman biz diğer insanlar için hikâyeleri olmuştur" demişti BBC'nin politika muhabiri Andrew Marr.⁶ "Tanrı insanı yarattı", diye yazmıştı bir kere Elie Wiesel, "çünkü Tanrı hikâyeleri sever."⁷ Diğer kültürlerin sistemler aracılığıyla yaptıklarını, Yahudiler hikâyeler aracılığıyla yapmışlardır. Ve Yahudilikte, hikâyeler, anıtların üzerindeki taş levhalara işlenmez – bu ne kadar görkemli bir şey olsa da. Bunun yerine hikâyeler evde, masanın etrafında, geçmişin geleceğe armağanı olarak ebeveynler tarafından çocuklara anlatılır. Yahudilikte hikâye anlatıcılığı bu şekilde devredilegelmiş, ev ortamının bir parçası haline getirilmiş ve demokratikleştirilmiştir.

⁴ Ç.N.: Var olma nedeni.

⁵ Bkz. Alasdair MacIntyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory* [Erdem Peşinde: Ahlak Teorisi Üzerine Bir İnceleme] (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2007), s. 216.

⁶ Andrew Marr, *The Observer*, 14 Mayıs 2000, Pazar.

⁷ *The Gates of the Forest* [Ormanın Kapıları] (New York: Holt, Rinehart, and Winston), önsöz.

Ahlakın yalnızca en temel öğeleri evrenseldir: adalet veya özgürlük gibi “ince” soyutlamalar farklı zamanlarda farklı yerlerdeki farklı insanlar için farklı anlamlar ifade etme eğilimi gösterir. Ama eğer çocuklarımızın ve toplumumuzun ahlaklı olmalarını istiyorsak, bize nereden geldiğimizi ve bu dünyadaki görevimizin ne olduğunu anlatan kolektif bir hikâyeye ihtiyacımız vardır. Özellikle de Pesah’ta Seder sofrasında anlatılan Mısır Çıkışı hikâyesi her zaman aynıdır, ama yine de sürekli değişen niteliktedir; hepimizin kendimize has yollarla içselleştirdiği, ama yine de tarihe yayılan aynı cemaatin mensupları olarak hepimizin paylaştığı tek bir temalar bütünü üzerinde neredeyse sonsuz bir değişkenler kümesidir.

Bazı hikâyeler asilleştirir; bazıları ise bizi çıkmaza düşürerek çok eski ihtilafların ve olanaksız ereğin tutsakları olarak bırakır. Yahudi hikâyesi, kendi tarzıyla, hepsinden daha eskidir, ama yine de daima gençtir ve hepimiz onun bir parçasıyız. Bu hikâye bize kim olduğumuzu ve atalarımızın ne olmamızı ümit ettiklerini anlatır. Hikâye anlatımı, ahlaki eğitimin en büyük aracıdır. Çocuklarına özgürlüğün hikâyesini ve sorumluluklarını anlatan bir halkın, insan ırkı yaşadığı ve nefes aldığı ve ümit ettiği sürece özgür kalacak olması, Tora’nın derin ferasetinin bir sonucudur.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Hikâyenin gücü nedir?
2. Siyasi liderlerin, öğretmenlerin ve ebeveynlerin hikâyeler anlatması neden önemlidir?
3. Aileniz için hangi hikâyeler önemli?